

አቶ መኰንን ካሣ ከአባታቸው ከአቶ ካሣ ኩራኽና ከእናታቸው ከወይዘሮ ጥሩ ቦሩ በ 1898 ዓ.ም በወሎ መስተዳድር በቦረና ወረዳ ልዩ ስሙ ያዩና ከተባለ ቦታ ተወለዱ። አቶ መኰንን ለአባታቸውም ሆነ ለእናታቸው አንድ ብቻ ነበሩ። የአቶ መኰንን ካሣ ቤተሰቦች በግብርና ሥራ የሚተዳደሩ ሲሆን አባታቸው አቶ ካሣ ኩራኽ በዘመኑ በነበረው የገዥ መደቦች የእርስ በርስ ግጭት ምክንያት “የሁላጎሽ ጦርነት” እየተባለ በሚጠራው ውጊያ ሕይወታቸው በማለፉ አቶ መኰንን በአባታቸው እናት በወይዘሮ ጅጌ በእንክብካቤ ማደግ ግድ ሆነባቸው። እናታቸው ወይዘሮ ጥሩ ከባለቤታቸው ከአቶ ካሣ ሞት በኋላ ወደ ቤተሰባቸው ትውልድ መንደር በመምጣት ሶዩ ከተባለችው መንደር መኖር ጀመሩ። አቶ መኰንን ባባታቸው እናት አሳዳጊነት ለአቅመ አዳም እንደደረሱ በእናታቸው በወይዘሮ ጥሩ የታጩላቸውን ወይዘሮ ተዋቦች የተባሉ ሴት አግብተው በተወለዱበት አካባቢ በግብርና ሥራ መተዳደር ጀመሩ። ከመጀመሪያ ባለቤታቸው አንድ የሴት ልጅ ወልደው በትዳር ላይ ሣሉ ከአባታቸው የሚገባቸውን የመሬት ውርስ የአባታቸው ወገኖች ፍትሐዊ የመሬት ክፍፍል ሊያደርጉላቸው ባለመቻላቸውና ቅር በመስኘታቸው የአባታቸውን ወገኖች ቤታቸውን በአራት ማዕዘን በእሳት አቃጥልው ባለቤታቸውን በመያዝ ወደ ሸዋ አዲስ አበባ ተሰደዱ።

አቶ መኰንን ካሣ ከስደታቸው በኋላ በዘመኑ በነበሩት በልዑል ራስ ዕምሩ በሚመራው የኢትዮጵያ ጦር ውስጥ በውትድርና ተቀጥረው ሳሉ ፋሽሽት ኢጣሊያ አገራችንን በመውረሯ ወረራውን ለመመከት ከራስ ዕምሩ ጦር ጋር ወደ ትግራይ በመዝመት በዘመኑ “ታላቁ ጦርነት” እየተባለ በሚጠራው “የማይጨው ጦርነት” ተካፍለዋል። ፋሽሽት ኢጣሊያ በወቅቱ በማይጨው ጦርነት የተጠቀመችበት በአውሮፕላን የሚረጭ የመርዝ ጋዝ በመሆኑ ድሉ ለጊዜው በጦርነቱ ሊገኝ ባለመቻሉ መላው የንጉሠ ነገስቱ ጦር፣ ንጉሱን ጨምሮ ወደ ኋላ ማፈግፈግ ግድ ሆነ። ጠቅላላ ወታደሩ በመበተን ወደ ሸምቅ ውግያ ለመግባት ተገደደ። አቶ መኰንንም በማይጨው ጦርነት በመሳተፍና በመዋጋት ለጦርነቱ አስተዋጻኦ ካደረጉት ጀግኖች አንዱ ነበሩ። ከፋሽሽት ኢጣሊያ ሸንፈት በኋላ ወደ ትውልድ ቀያቸው ሲመለሱ እናታቸውን አላገኟቸውም። እናታቸው ልጄን ሣላገኝ ወደ ትውልድ ሰፈሬ አልመልስም በማለት አዲስ አበባ መኖር ጀምረው ነበር። አቶ መኰንንም እናታቸውን ለመፈለግ ወደ አዲስ አበባ ተጓዙ። እናታቸውንም ስላገኟቸው ወደ ትውልድ ሰፈራቸው አብረው ተመለሱ። ከዚህ በኋላ አዲስ ሕይወት መኖር ጀመሩ። የመጀመሪያ ባለቤታቸው ጋር ባለመገናኘታቸው አዲስ ትዳር መመስረት ግድ ሆነባቸው። በዚህ አዲስ ሕይወት ዘመናቸው ወይዘሮ ዘነበች ግዛውን አግብተው ዋለልኝ መኰንንና ሌሎችም ልጆች አፍርተዋል። የንግድ ሥራ ጀምረው ንግዱ እየሰፋ በመምጣቱ በ1951 ዓ.ም. ወደ ደሴ ከተማ በመምጣት ሣላይሽ

በሚባለው አካባቢ የንግድ ድርጅት በማቋቋም ሕይወታቸውን ይመሩ ጀመር።

አቶ መኰንን ካህ የንጉሥ ሚኬል ትምህርት ቤትን ለማስፋፋት፣ ከደሴ ቦረና የሚወስደውን መንገድ ለማሰራትና በሃምሳዎቹ ውስጥ በዋግ አውራጃ በተከሰተው ድርቅ የተጎዱ ወገኖችን ለመርዳት በደሴ ከተማ ውስጥ በተቋቋሙት የተለያዩ የልማትና ዕርዳታ ኮሚቴዎች ውስጥ በመሳተፍ አገልግለዋል። ልጃቸው ዋለልኝ መኰንን በተማሪዎች እንቅስቃሴ በነበረው ተሳትፎ የተነሳ አርበኝነታቸው እየተደበቀ አገሪቷ በአንድ የነጋዴ ልጅ እንደምትታመስ የሚያናፍሱ ሰዎች እንደነበሩ ይታወሳል። አቶ መኰንን ግን ነጋዴ ብቻ ሳይሆኑ የጦር ሜዳ ጀግና፣ አርበኛ፣ አትንኩኝ ባይ፣ ጥቃት የማይወዱ ፣ አስተዋይና የአገራቸውን ታሪክ ጠንቅቀው የሚያውቁ ስለመሆኑ ያሳለፉት የሕይወት ዘመናት ምስክር ነው።

አቶ መኰንን ካህ ካሳለፉት ሕይወት ሁሉ ከባድ የነበረው ልጃቸው ዋለልኝ መኰንን ባካሄደው ትግል ሁሉ በስርዓቱ ጭፍሮች የደረሰባቸው ቁጣ፣ ዘለፋና እንግልት አንዱ ነው። ልጃቸውን በትክክል ቀጥተው እንዳላሳደጉ በንጉሱ ልዩ ካቢኔ ሚኒስቴር በነበሩት በአቶ ነብዬ ልዑል የተሰነዘረባቸው ስድብ ያስተውሏል። ዋለልኝ መኰንን ከትግል ጓዶቹ ጋር በፀጥታ ክፍል ስራተኞች ከተገደለ በኋላ አስከሬኑን ለመረከብ ችግር ቢያጋጥማቸውም ፣ በትዕግስት ሁኔታዎችን ካሳለፉ በኋላ የልጃቸውን አስከሬን ተረክበው በመድሐኔ ዓለም ቤተክርስቲያን ለቤተሰቦቻቸውና ለራሳቸው ባዘጋጁት መቃብር ቤታቸው ለማሳረፍ የቻሉ ሰው ናቸው። የዋለልኝ አስከሬን አዲስ አበባን ለቆ እስኪወጣ በማጅብ ለሸኛቸው ለአዲስ አበባ ከተማ ሕዝብና ለተቀበላቸውም ለደሴ ሕዝብ ያላቸው አክብሮትና ፍቅር ከሁሉ የላቀ ነበር።

ከለውጡ በኋላም በወታደራዊው መንግስትም ንብረታቸውን እንዳጡና በዕድሜ መግፋት ምክንያት ከንግዱ ስራ ለመውጣት እንደተገደዱ ይነገራል። ለዓመታት በደሴ ከተማ ውስጥ ከቆዩ በኋላ በአደረባቸው ሕመም ምክንያት በሃኪም ሲረዱ ቆይተው ሚያዚያ 12 ቀን 1990 ዓ.ም ከዚህ ዓለም ተለይተው ደሴ መድሃኔ ዓለም ቤተክርስቲያን በሚገኘው መቃብር ቤታቸው ለማረፍ በቅተዋል።